
UNELE PROBLEME ALE STILULUI ÎN LUMINA ÎNVĂȚĂTURII TOVARĂȘULUI STALIN DESPRE LINGVISTICĂ

DE

M. NOVICOV

SECRETAR AL UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

În primăvara anului curent, studenții din anul IV al Facultății de Filologie a Universității « C. I. Parhon » din București s'au plâns forurilor de conducere ale facultății că sunt desorientați: într'un fel li se definește noțiunea « stil » la cursul de lingvistică și într'un alt fel la teoria literaturii. Ca să fim sinceri, trebuie să recunoaștem că pe atunci nici o catedră, nici alta, n'a știut să lămurească studenților cauza contradicției.

Dar întâmplarea de mai sus nu este, firește, singurul motiv care pledează pentru o cât mai adâncă și multilaterală desbatere a problemelor stilului.

Genialele lucrări ale tovarășului Stalin, cu privire la problemele lingvisticii, au deschis cele mai largi posibilități pentru dezvoltarea creatoare a acestei științe în toate direcțiile. Se știe că stilistica este o latură însemnată a lingvisticii, dar totodată latura care până acum a fost cel mai puțin cercetată. În fața cercetărilor științifice și a oamenilor de litere, se întinde deci un teren vast — aproape virgin — care așteaptă cu nerăbdare pe exploratorii săi.

Pe de altă parte, problemele stilului — în strânsă legătură cu cele ale limbii — au o mare însemnătate în studiul istoriei literare, cât și pentru rezolvarea practică, concretă, a sarcinilor ce stau astăzi în fața scriitorilor.

Iată doar câteva din motivele care ar justifica inițierea unor cercetări în domeniul stilului în general și în domeniul stilului ca un aspect al creației literare în special.

Dar pentru aceasta, socotim că ar trebui eliminate contradicțiile despre care vorbeam la început. În fapt, contradicțiile sunt doar aparente. Ele se datoresc faptului că — după cum subliniază și cercetătorii sovietici — cuvântul « stil » are sensuri deosebite. El corespunde unor noțiuni cu totul diferite, după cum

este întrebuintat în teoria literaturii sau în lingvistică. Ambele sensuri sunt pe deplin îndreptățite și nu este vorba de a desființa unul în favoarea altuia, ci de a folosi cuvântul în așa fel, încât să fie clar despre care dintre cele două sensuri este vorba. Profesorul sovietic E. G. Rizel propune chiar ca, atunci când contextul nu oferă cititorului elemente suficiente pentru ca să-și poată da seama despre care dintre cele două sensuri este vorba, autorul să precizeze acest lucru cu ajutorul atributelor, vorbind sau despre « stilul limbii » sau despre « stilul literar artistic ».

Prin « stilul limbii » se înțelege totalitatea particularităților pe care le întrunește folosirea limbii în funcție de sectorul activității sociale pe care-l deservește. În acest sens se poate vorbi despre stilul literar (artistic)¹, stilul științific, stilul publicistic, stilul oratoric, stilul telegrafic, stilul administrativ (birocratic), etc. Este limpede că, din acest punct de vedere, stilul este subordonat întru totul limbii. El se poate naște și desvolta numai înăuntrul uneia și aceleiași limbi a întregului popor.

Rezultă deci că, una și aceeași limbă a întregului popor este folosită în cele mai variate sectoare ale vieții sociale.

Evident, în funcție de sectorul respectiv, folosirea ei capătă anumite particularități, care definesc cutare sau cutare stil al limbii. Pentru că în acest caz particularitățile stilistice își au originea în cutare sau cutare funcție pe care o îndeplinește limba, unii cercetători sovietici au propus ca noțiunea « stil » astfel înțeleasă să fie denumită « stilul funcțional » al limbii.

Cercetarea stilului limbii din acest punct de vedere oferă o seamă de probleme interesante pentru lingviști. În primul rând, înăuntrul aceluiași « stil » există numeroase subdiviziuni. De pildă, stilul literar (artistic) se subîmparte după genuri: stilul poeziei, al prozei și al dramei. Dar până și înăuntrul aceluiași gen, diferențierea continuă: stilul odei nu poate fi în niciun fel asemănat cu cel al baladei sau al epigramei. Stilul satiric se afirmă categoric ca o subdiviziune de sine stătătoare, care are contingente și cu stilul literar (artistic) și cu cel publicistic. Tot astfel, multe subdiviziuni (evident, din alte puncte de vedere), pot fi stabilite și în stilul oratoric și în cel ziaristic, etc. Pe de altă parte, stilul astfel înțeles este prin excelență o noțiune istorică. Câtă diferență între stilul literar (artistic) folosit de poeții antici și stilul poeziei contemporane! Sau între stilul oratoric al lui Cicerone și stilul agitatorilor noștri de astăzi. Unele stiluri dispar cu desăvârșire, odată cu dispariția funcției lor (de pildă: stilul biblic). Altele s'au născut recent de tot, tocmai în urma apariției unor noi sectoare de viață obștească, pe care limba e chemată să le deservească (stilul telegrafic). Am putea

¹ Vom adăuga întotdeauna cuvântul « artistic » în paranteze pentru a evita confuzia. Unii tovarăși înțeleg prin « stilul literar » o noțiune mult mai vastă, care înglobează orice folosire îngrijită a limbii, opunându-l doar limbii vorbite. Pentru a sublinia că pentru noi, « stilul literar » este doar cel folosit în literatura beletristică, adică numai acela în care cuvântul apare ca materialul unei arte, vom adăuga întotdeauna după « literar », în paranteze cuvântul « artistic ».

semnala în legătură cu aceasta și multe alte probleme. Evoluția stilurilor este strâns legată de evoluția limbii ca atare. Este limpede că evoluția limbii influențează evoluția stilurilor. Dar și inversul este adevărat: evoluția stilurilor influențează limba. În altă ordine de idei: în cazul multor stiluri — cel literar (artistic), publicistic, ziaristic, oratoric, un rol însemnat îl joacă și creatorul individual, care îmbogățește stilul respectiv. Nu încapе îndoială că putem vorbi despre stilul individual al limbii folosit de cutare sau cutare scriitor, ceea ce nu este același lucru cu stilul literar (artistic) al scriitorului dat. Cea de a doua noțiune este mult mai largă.

Din punctul de vedere al creației literare, stilul unui scriitor este — după definiția împrumutată de la savantul sovietic Timofeev — «totalitatea particularităților — privind conținutul de idei și mijloacele artistice — care caracterizează opera unui scriitor și le deosebesc de alții». Stilul este deci un fel de carte de vizită literară a scriitorului.

Teoria literară idealistă, burgheză, în tendința ei firească de a minimaliza importanța conținutului de idei în opera scriitorului, a căutat să reducă problemele de stil la cele de limbă. Aceasta e o greșeală grosolană. Este evident, de pildă, că stilul lui Sadoveanu nu se reduce la folosirea unui anumit vocabular și la preferința manifestată față de anumite construcții sintactice. Nu se reduce la acestea, deși ele intră în stilul lui, ca parte componentă, determinată de alte particularități. Stilul lui Sadoveanu cuprinde și particularitățile tematice ale operei sale (atenție îndreptată spre suferințele omului, căutarea înfrigurată a cauzelor nedreptăților sociale și a căilor de ieșire din ele, scoaterea în evidență a frumuseții trăsăturilor sufletești ale omului din popor, etc.); și particularitățile de compoziție, rezultând din preferințele tematice (folosirea de preferință a modului narativ, întrerupt de izbucnirea spontană și violentă a conflictelor, subliniate prin contrastul dintre ele și desfășurarea în general molcomă a narațiunii) și trăsăturile generale ale eroilor săi preferați (pe de o parte omul din popor, revoltat împotriva nedreptăților și frământat să găsească răspuns la întrebările care-l chinue, iar pe de altă parte, «stăpânul» hapsân, al cărui suflet este refractar la orice probleme omenești) și particularitățile limbii chemată să dea viață celorlalte particularități enumerate. Același lucru se poate spune, de pildă, și cu privire la stilul lui Caragiale. Nu încapе îndoială că modul laconic, câteodată aproape telegrafic, în care Caragiale folosește adesea limba, este în strânsă legătură cu pasiunea cu care scriitorul tindea să demaște până la capăt viciile societății burghezo-moșierești, pe care o ura și o disprețuia.

Stilul unui scriitor este deci în strânsă legătură cu concepția sa asupra vieții. Scriitorul nu scrie pentru că «așa îi vine să scrie». O atare concepție asupra misiunii scriitorului e proprie doar esteticienilor reacționari care încearcă astfel să ascundă caracterul reacționar, ostil poporului, al artei puse în slujba claselor exploatare. Un adevărat scriitor scrie pentru că are ceva de spus, pentru că simte nevoia arzătoare să afirme idealul său de viață, care trecut prin forța

creației, devine idealul estetic al operei. Stilul este ansamblul de mijloace pe care și le elaborează scriitorul, pentru a putea afirma cu maximum de precizie și cu maximum de vigoare, idealul său de viață — parte integrantă din năzuința și lupta poporului pentru o viață liberă și dreaptă.

Dar din cele de mai sus nu rezultă și nu trebuie să rezulte că limba este ceva cu totul secundar și neînsemnat în procesul creației. O atare concluzie ar fi în flagrantă contradicție cu învățătura tovarășului Stalin despre limbă.

Tovarășul Stalin ne învață: « *Fiind nemijlocit legată de gândire, limba înregistrează și fixează în cuvinte și în combinații de cuvinte, în propoziții, rezultatele activității gândirii, succesele omului în munca lui de cunoaștere și face posibil, în acest fel schimbul de idei în societatea omenească* »¹.

Pornind de la această definiție stalinistă, trebuie cercetat și rolul limbii în creația literară. După cum am văzut, « limba înregistrează și fixează în cuvinte și în combinații de cuvinte, în propoziții, rezultatele activității gândirii »; numai că, în timp ce în domeniul științei această fixare se realizează cu ajutorul noțiunilor, silogismelor și altor feluri de raționamente logice, « literatura este gândirea în imagini » (Behuschi) și ca atare în fața scriitorului se pune problema de a folosi limba nu atât (sau mai precis, nu numai) pentru a formula cutare sau cutare idei, ci pentru a zugrăvi cutare sau cutare imagine, în așa fel încât ea (adică această imagine) să devie purtătoare a ideii respective. În acest sens trebuie înțelese cuvintele lui Gorchi și anume că scriitorul trebuie « să zugrăvească în cuvinte și, spre deosebire de picturi, să zugrăvească nu o singură imagine, pusă în mișcare, ci să zugrăvească oameni și fapte în continuă mișcare ». În rezolvarea acestei probleme extrem de grele și complicate, care din punct de vedere practic este o problemă de folosire a limbii, scriitorul elaborează stilul său personal. În acest fel, devine limpede de ce cunoașterea cât mai perfectă și cât mai adâncă a limbii, cât și efortul continuu de îmbogățire a ei, este o condiție esențială de realizare a scriitorului.

În atitudinea față de limba literară se pot observa — credem noi — în viața noastră literară, două greșeli la fel de periculoase.

Prima (de care a suferit multă vreme și mai suferă încă și autorul acestor rânduri) este aceea de desconsiderare a importanței pe care o are limba în elaborarea operei literare. Nu întâmplător Gorchi a numit limba elementul primordial al literaturii. Primordial, dar nu determinant. Obiectul literaturii este omul, viața omului. Tot Gorchi numea literatura « celovecovedenie », adică știința despre om. Faptele vieții umane și ideile despre ele — iată materialul de bază al literaturii. Însă acest material de bază nu se poate exterioriza, nu poate deveni o operă de artă decât cu condiția îmbrăcării lui într-o formă adecvată, cu condiția fixării lui în imagini veridice, care la rândul lor se făuresc prin compoziție și limbă. Desvăluirea fondului de idei al unei opere literare, cere subli-

¹ I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*. Ed. P.M.R., 1950, p. 23.

nierea unor fapte de viață, scoaterea în evidență cu vigoare a unor frământări sufletești, individualizarea unor eroi, gradarea situațiilor, etc., etc. Iar toate acestea nu se pot realiza *decât prin limbă*. Dacă limba folosită de un scriitor e săracă și neexpresivă, dacă ea nu folosește toată bogăția de nuanțe pe care le oferă graiul poporului, dacă ea contrazice legile interioare ale limbii, dacă în sfârșit ea folosește anumite consonanțe urâte pe care spiritul limbii le respinge, atunci chiar și faptele vieții și ideile cele mai frumoase rămân nerealizate în imaginația scriitorului, și pot fi — în cel mai bun caz, — doar ghicite la o lectură mai atentă a operei, dar nu pot în niciun fel să trezească în imaginația cititorului, tabloul pe care scriitorul și l-a propus să-l zugrăvească. Pe când noua atitudine creatoare a scriitorului față de limba pe care o folosește nu numai că îl ajută să-și realizeze planurile elaborate în imaginație, dar constituie totodată și un factor însemnat în elaborarea, îmbogățirea și șlefuirea limbii poporului. Pervertirea acestui rol primordial pe care-l are limba în creația literară, duce la sărăcirea literaturii și trebuie combătută.

Tot astfel cum trebuie combătută și cealaltă greșeală care transformă problema limbii într'un scop în sine și vede în bogăția limbii un merit al scriitorului, indiferent de felul cum și pentru ce este folosită. În legătură cu aceasta trebuie repetat că limba scriitorului și stilul scriitorului sunt două noțiuni cu totul diferite.

Aceste lucruri credem că n'ar trebui să le uite acei scriitori care și astăzi transformă adeseori munca asupra limbii într'un joc steril de căutare de cuvinte rare, de nume sonore și de combinații năstrușnice de cuvinte. Oare avem noi dreptul să uităm vreodată povața marelui Eminescu, care vedea în chinurile creației, în primul rând, efortul de a găsi « *cuvântul care exprimă adevărul* »?

Stilul personal al scriitorului, un stil bogat, expresiv, care folosește cu maximum de precizie și variație toate comorile ce le conține limba poporului, este un lucru extrem de prețios pentru un scriitor. Dar nu trebuie să se uite vreo clipă că stilul este doar modul prin care scriitorul exteriorizează reprezentările ce s'au acumulat în sufletul său de creator și pe care le întoarce oamenilor într'o formă artistică elaborată cu ajutorul talentului.

Nu poate fi vorba despre un stil personal, acolo unde se statornicește sărăcia de idei; nu poate fi vorba despre un stil personal, acolo unde experiența de creație a scriitorului nu se bazează pe o cunoaștere adâncă și activă a vieții. Ca să poți spune ceva la un mod personal, trebuie întâi să ai ce să spui. Iar ca să ai ce să spui poporului tău, trebuie întâi și întâi să cunoști bine viața poporului tău. Numai atunci talentul, cunoașterea limbii și originalitatea creatoare pot rodi într'adevăr. Greșesc acei tovarăși care cred că pot înlocui lipsa de cunoaștere adâncă și multilaterală a vieții poporului cu prețiozitățile și originalitățile lingvistice elaborate în nopțile de nesomn, între cei patru pereți ai laboratorului lor poetic. Poporul râde de asemenea « stiluri » și « originalități ». Iar operele bazate pe ele vor eșua, tot astfel cum a eșuat fără să lase vreo urmă opera unui Minulescu sau a « poetilor » de teapa lui Barbu și Lucian Blaga.

Literatura sovietică ne oferă nenumărate exemple de scriitori care s'au impus în istoria literaturii printr'o mare originalitate a stilului lor personal. În primul rând, suntem datori să amintim numele lui Gorchî și Maiacovschi. Dar nu numai ei. Și scriitorii sovietici din generația contemporană nouă se deosebesc printr'o mare variație de stiluri personale. Cât de deosebite sunt, de pildă, stilurile unor asemenea scriitori ca Gladcov și Fadeev. Gladcov are un stil parcă ciocănit cu dalta și ciocanul, aspru, adesea strident, bazat pe o iscusită folosire a contrastelor neprevăzute. Fadeev, dimpotrivă, are un stil lin, plin de modulații lirice, aproape delicat. Și cu toate acestea, ambii scriitori reprezintă cu vigoare aceeași concepție de viață, aceeași ideologie a proletariatului revoluționar. De ce atunci sunt atât de diferiți ca stil? Pentru că au știut să se identifice cu bogăția vieții, cu mișcarea ei tumultuoasă înainte. Viața în general — și viața noastră, a oamenilor care avem bucuria de a trăi în epoca stalinistă, în special — este atât de bogată, încât opera oricărui scriitor — cu condiția s'o cunoască în adâncime, oferă posibilități nelimitate de a lua din ea probleme, tipuri, situații corespunzătoare căutării curente a personalității sale creatoare.

Se știe că dușmanii socialismului, dușmanii literaturii socialiste, o calomniază adesea, susținând că adâncirea de către scriitori a vieții constructorilor socialismului, duce la nivelarea stilurilor personale. *Este o minciună sfruntată.* Adevărul este altul. Abia în societatea socialistă personalitatea omului capătă posibilități nelimitate de a se desvolta. Nicăeri materialul de viață ce se oferă scriitorului nu este atât de bogat, nicăeri nu oferă asemenea posibilități de individualizare și particularizare, ca în societatea socialistă. Dar există o condiție necesară: să cunoști această viață în adâncuri și nu superficial. Nivelarea stilurilor de creație nu poate fi în niciun caz rezultatul identificării cu viața constructorilor socialismului, ci este întotdeauna consecința îndepărtării de viața poporului. Cu cât scriitorul se va identifica mai complet prin activitatea sa practică și prin aspirațiile sale, cu viața poporului constructor al socialismului, cu atât își va putea crea și un stil personal mai viguros.

În lupta pe care o duc astăzi în patria noastră scriitorii legați de popor, pentru o literatură a realismului socialist, împotriva ideologiei burgheze în creația literară, limba trebuie considerată ca un instrument de luptă. De aici obligația scriitorilor hotărâți să pășească consecvent pe drumul realismului socialist, să studieze și să îmbogățească necontenit limba lor. De aici obligația criticilor literari și a cercetătorilor limbii să studieze în amănunțime felul cum mânuiesc scriitorii de azi acest instrument de luptă, pentru a semnala lipsurile și generaliza experiențele pozitive.

Scriitorii așteaptă, din partea redacției noii reviste de lingvistică, să întreprindă cu temei o asemenea acțiune sistematică de cercetare. Și nu încapă îndoială că scriitorii înșiși vor contribui pentru ca ea să dea cât mai grabnice rezultate rodnice.